

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਪਰੰਪਰਾਈ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਬਦ' ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਇਕਾਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰੰਪਰਾਈ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ-ਵਿਉਂਤ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ : ਸ਼ਬਦ, ਉਪਵਾਕ ਅਤੇ ਵਾਕ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਮੂਲ ਇਕਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ, ਉਪਵਾਕਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰੂਪਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਾਕਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋ ਆਪਸੀ ਨਿਖੇੜਾ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ 'ਸ਼ਬਦ' ਹੈ। ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਜੇਕਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ (Morphology) ਦਾ ਭਾਵਾਰਥ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ 'ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ' ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (Syntax) ਦਾ ਨਿਰੁਕਤੀਮੂਲਕ ਭਾਵਾਰਥ ਹੈ 'Putting together' 'ਇਕੱਠੇ ਰੱਖਣਾ' ਯਾਨੀ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਜੁਗਤ ਕਰਨਾ। ਇਉਂ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸ਼ਬਦ' ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਬਦ' ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਇਕਾਈ ਰੂਪੀਮ

(Morpheme) ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ, ਸਾਰਥਕ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਹੈ।

ਏਨੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਕਾਫੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ 'ਸ਼ਬਦ' ਦੀ ਸਹੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣੀ ਇੱਕ ਭਾਰੀ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਮਰੀਕਨ ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨੀ ਲਿਉਨਾਰਡ ਬਲੂਮਫੀਲਡ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਧੇਰੇ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੈ। ਬਲੂਮਫੀਲਡ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ 'ਲਘੂਤਮ ਮੁਕਤਾਂਗ' ਆਖਿਆ ਹੈ। 'A word is a minimal form' ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਲਘੂਤਮ ਸੁਤੰਤਰ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਵਧੇਰੇ ਮਕਬੂਲ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਰੂਪੀਮ (Morpheme) ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਬਦ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੁਤੰਤਰ ਇਕਾਈ ਹੈ ਉਥੇ 'ਰੂਪੀਮ' ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸਾਰਥਕ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਤੇ ਅਰਥ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੱਤ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ 'ਰੂਪੀਮ' ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕੱਲਮ ਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਵਿਚਰ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ, ਸੁਤੰਤਰ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਹੀ ਵਿਚਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ 'ਅਣਪੜ੍ਹ' ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ /ਅਣ/ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ ਤੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ /ਨਿਡਰਤਾ/ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਯੂਨਿਟ /ਨਿ-/ ਅਤੇ /ਤਾ/ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਧਿਆਨਯੋਗ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੂਪੀਮ 'ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਾਰਥਕ' ਅੰਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ, ਜਾਹਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਰੂਪੀਮ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਘੂਤਮ ਸਾਰਥਕ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਡਰਤਾ ਵਿੱਚ /ਡਰ/ ਲਘੂਤਮ ਹੈ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਇਕਾਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸਭ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਹੋ ਇਕਾਈ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 'ਸ਼ਬਦ' ਦੀ ਇਕਾਈ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਰੂਪੀਮ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਹੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰੂਪੀਮ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ-ਵਰਗ

- 1 ਮਾਨਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :
- 2 ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦ (Simple words)

3 ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ (Complex Words)

4 ਸੰਜੁਗਤ ਜਾਂ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ (Compound Word)

ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦ

ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਇਕਹਿਰੇ ਧਾਤੂ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦ ਇਕਹਿਰੀ ਬਣਤਰ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਕ-ਰੂਪਗ੍ਰਾਮੀ (Mono-Morphemic) ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ, ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਸਾਰਥਕ ਯੂਨਿਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦ ਅੱਗੋਂ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(ੳ) ਕੋਸ਼ਗਤ ਸ਼ਬਦ (ਅ) ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼ਬਦ

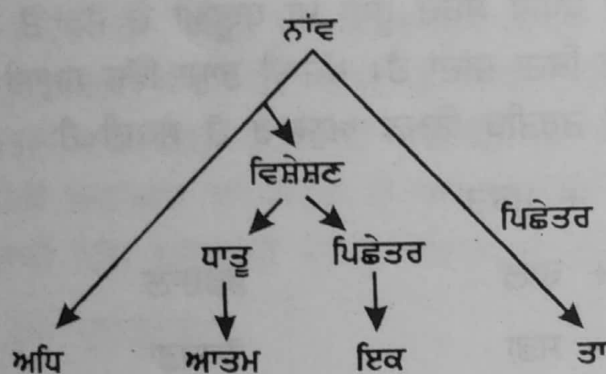
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਢਲੀ ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਕੋਸ਼ਗਤ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਧਾਤੂ ਕੋਸ਼ਗਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪੀ, ਕਰ, ਲੈ, ਜਾ, ਬੈਠ, ਤੁਰ, ਤੇਲ, ਉਠ, ਬੱਚਾ, ਮਨੁੱਖ, ਘਰ, ਲਾਲ, ਪੜ੍ਹ, ਤੇਜ਼, ਬੜਾ ਆਦਿ ਸਭ ਕੋਸ਼ਗਤ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਧੀਨ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਅਸੀਮਤ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ 'ਸ਼ਬਦਾਂ' ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸ਼ਬਦ ਬੰਦ ਜਾਂ ਸੀਮਿਤ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਸੀਮਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਵ, ਸੰਬੰਧਕ, ਯੋਜਕ ਅਤੇ ਨਿਪਾਤ ਆਦਿ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 200 ਕੁ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ।

ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ

ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਧਾਤੂ+ਵਧੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਯੋਗ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ, ਘਰ ਤੋਂ ਘਰੇਲੂ, ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰ, ਘਰ ਤੋਂ ਬੇਘਰ ਆਦਿ ਸਭ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ, ਅਣਸੁਖਾਵਾਂਪਣ, ਅਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲਤਾ ਵਰਗੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਇਕਹਿਰੇ ਧਾਤੂ + ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਧੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਯੋਗ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਜੁਗਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚਲੇ ਧਾਤੂਆਂ ਅਤੇ ਵਧੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਯੋਗਸ਼ੀਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਸਾਰਥਕ ਸੰਗਠਕਾਂ ਵਿਚ ਪਰਸਪਰ ਏਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ 'ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵੇਖੋ :

ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ /ਅਧਿ, ਆਤਮ, ਇਕ, ਤਾ/
ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ /ਆਤਮ-/ ਇਕ ਸੁਤੰਤਰ ਮੂਲਾਂਸ਼ (Stem) ਰੂਪਗ੍ਰਾਮ ਇਕਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨ ਬੰਧੋਜੀ (Bound) ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ। /ਅਧਿ, ਬੰਧੋਜੀ ਅਗੇਤਰ ਹੈ ਅਤੇ /ਇਕ, ਤਾ/ ਦੋਵੇਂ ਬੰਧੋਜੀ ਪਿਛੇਤਰ ਹਨ।

ਇੱਥੇ ਇਹ ਤੱਥ ਧਿਆਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਇਕਾਈਆਂ ਜਾਂ ਖੰਡਾਂ ਦੇ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਇਕਾਈ ਸੁਤੰਤਰ ਮਾਰਫੀਮ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਬੰਧੋਜੀ ਮਾਰਫੀਮ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਲੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਖਾਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪਾਤਮਿਕ ਪੈਟਰਨ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਰਚਨਾ ਨਿਮਨੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਆਰੇਖਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਵਿਆਹੀਆਂ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ /ਅਣ+ਵਿਆਹ+ਈ+ਆਂ/ ਚਾਰ ਇਕਾਈਆਂ ਹਾਸਲ ਹਨ। ਇਹ ਇਕਾਈਆਂ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਇਕ ਖਾਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ (ਅਣਵਿਆਹੀਆਂ) ਵਿੱਚ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਧਾਤੂ/ਮੂਲਾਂਸ਼ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿਛੇਤਰ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਭ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਗੇਤਰ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਉਲੇਖਯੋਗ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਧਾਤੂ ਜਾਂ ਮੂਲਾਂਸ਼ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗੇਤਰ ਤੇ ਪਿਛੇਤਰ ਧਾਤੂ/ਮੂਲਾਂਸ਼ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਅੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਬਦ ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਇਹ ਤੱਥ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਣਤਰਾਂ ਦਾ ਪੈਟਰਨ ਧਾਤੂ/ਮੂਲਾਂਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਧੇਤਰਾਂ (ਅਗੇਤਰ/ਪਿਛੇਤਰ) ਦੇ ਸੰਯੋਗ

ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਧਾਤੂ ਜਾਂ ਮੂਲਾਂਸ਼ ਤਾਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਗੇਤਰ/ਪਿਛੇਤਰ ਜੁੜਦੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪੈਟਰਨ ਉਭਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਜੁਗਤ ਸ਼ਬਦ (ਸਮਾਸ)

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸੰਜੁਗਤ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ੳ) ਸਮਾਸਾਂ ਰਾਹੀਂ

(ਅ) ਦੁਜਾਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ

(ੲ) ਦੁਹਰੁਕਤੀ ਰਾਹੀਂ।

(ੳ) ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਰਚਨਾ

ਦੋ ਮੁਕਤ ਜਾਂ ਬੰਧੇਜੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਜਾਂ ਧਾਤੂਆਂ ਦੇ ਜੋੜ ਤੋਂ ਬਣੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨਿਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ:

(1) ਮੁਕਤ + ਮੁਕਤ

ਭੇਡ + ਚਾਲ : ਭੇਡਚਾਲ

ਲੋਕ + ਸਭਾ ਲੋਕਸਭਾ

ਸਿਰ + ਪੀੜ ਸਿਰਪੀੜ

(2) ਬੰਧੇਜੀ + ਮੁਕਤ

ਘੋੜ + ਮੱਤ ਘੋੜਮੱਤ

ਘੋੜ + ਸਵਾਰ ਘੋੜਸਵਾਰ

ਮੂੜ੍ਹ + ਮੱਤ ਮੂੜ੍ਹਮੱਤ

(3) ਬੰਧੇਜੀ + ਬੰਧੇਜੀ

ਰਿਸ਼ਟ + ਪੁਸ਼ਟ ਰਿਸ਼ਟਪੁਸ਼ਟ

ਨਿੱਕੜ + ਸੁੱਕੜ ਨਿੱਕੜਸੁੱਕੜ

ਉਥਲ + ਪੁਥਲ ਉਥਲਪੁਥਲ

(ਅ) ਦੁਜਾਤੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਰਚਨਾ (Hybridization)

ਦੂਜਾਤੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦੂਜਾਤੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :

- (1) ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ : ਚਿੱਟਾ-ਸਫ਼ੈਦ, ਲਾਲ-ਸੁਰਖ, ਕਾਲਾ-ਸਿਆਹ
- (2) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ : ਬੱਸ-ਅੱਡਾ, ਨਾਰ-ਜੂਸ, ਰੇਡੀ-ਸਟੈਂਡ, ਰਿਕਸ਼ਾ-ਸਟੈਂਡ

(ੳ) ਦੁਹਰੁਕਤੀ (Reduplication)

ਦੁਹਰੁਕਤੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਉਕਤੀ ਜਾਂ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ। ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਬਣੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦੁਹਰੁਕਤ-ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋ ਅੰਗ, ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਦੁਹਰੁਕਤ ਸ਼ਬਦ, ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਇਕਸਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ-ਉਗ, ਰੋਟੀ-ਰਾਟੀ, ਮਾਰ-ਮੂਰ, ਰੋਣਾ-ਰਾਣਾ, ਆਦਿ ਦੁਹਰੁਕਤ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਦੁਹਰੁਕਤੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਰਨ ਤਰਤੀਬ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੁਕਤ + ਬੰਧੋਜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਰੂਪ ਦਾ ਆਖਰੀ ਹਿੱਸਾ, ਦੂਜੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਛੋਟ ਦੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਹਰੁਕਤ ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਸਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਂਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਦੋ ਅੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਘਰ-ਘਾਟ ਤਾਂ ਸਮਾਸ ਹੈ ਪਰ ਘਰ-ਘਰ ਜਾਂ ਘਾਟ ਦੁਹਰੁਕਤ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰੁਕਤੀ ਦੀ ਰੂਪ-ਰਚਨਾ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

(1) ਰੂਪ- ਦੁਹਰੁਕਤੀ

(2) ਅਰਥ-ਦੁਹਰੁਕਤੀ

ਰੂਪ ਦੁਹਰੁਕਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਜਾਂ ਧੁਨੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

- ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਸੈਰ ਤੇਜ਼-ਤੇਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- ਵਿਆਹ ਵਾਲਾ ਸੂਟ ਪਾ ਕੇ ਕੁੜੀ ਤੇ ਮਣ-ਮਣ ਰੂਪ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।
- ਅੱਜ ਤਾਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਨਿਕੀ-ਨਿਕੀ ਕਣੀ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਚੋਰ ਦਾ ਰੰਗ ਉਡ-ਪੁੱਡ ਗਿਆ।
- ਆਓ ਜੀ ਬੈਠੋ ਚਾਹ-ਚੂਹ ਬਣਾਉਂਦੇ ਆਂ।
- ਹੜਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਿੰਡ ਢਾਹ ਦਿੱਤੇ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਹਰੁਕਤੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਹਰੁਕਤੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਹਰੁਕਤੀ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਹਰਕਤੀ ਪੂਰਨ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੂਰਨ ਵੀ। ਚਾਹ-ਚੂਹ ਅਪੂਰਨ ਦੁਹਰਕਤੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਅਰਥ ਦੁਹਰਕਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਅੰਗ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਦੋ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਲਾਲ-ਸੁਰਖ, ਕਾਲਾ-ਸਿਆਹ, ਦੋਸਤ-ਮਿੱਤਰ, ਕੰਮ-ਕਾਜ ਆਦਿ।

ਸੌਗਾਤੀ ਸ਼ਬਦ (gift words)

ਇਹ ਸ਼ਬਦ-ਰਚਨਾ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਧੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਈ ਮਾਂਗਵੇਂ ਸ਼ਬਦ (loan words) ਅਤੇ ਉਧਾਰੇ ਸ਼ਬਦ (borrowing) ਆਦਿ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਸਮਾਜ-ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਕਾਬਲਗੋਰ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਸ਼ਬਦ, ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਧਾਰ (ਹੁਦਾਰ) ਲਈ ਗਈ ਵਸਤੂ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਬਲਕਿ ਸੌਗਾਤ (gift) ਵਾਂਗ ਸਾਂਭ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੌਗਾਤੀ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਸੌਗਾਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੌਗਾਤੀ ਸ਼ਬਦ ਦੋ ਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ : **ਤਤਸਮ ਅਤੇ ਤਦਭਵ।**

ਤਤਸਮ: ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਧੁਨੀ-ਵਿਉਂਤ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮੌਲਿਕ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਤਸਮ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਤਤਸਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ:

ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੋਂ : ਉਸਤਾਦ, ਅਦਾਲਤ, ਅਮੀਰ, ਅਰਜ਼ੀ, ਸਲਵਾਰ, ਕਮੀਜ਼, ਇਨਸਾਫ਼, ਇਮਤਿਹਾਨ, ਸਾਹਿਬ, ਸੜਕ, ਸੂਬਾ, ਸਜ਼ਾ, ਕੁਰਸੀ, ਕਿੱਸਾ, ਸਬਜ਼ੀ, ਗ਼ਜ਼ਲ, ਤਰੱਕੀ, ਤਲਾਕ, ਦੁਨੀਆ, ਰੱਬ, ਦਰਬਾਰ, ਫ਼ਾਸਲਾ, ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਗ਼ੁਲਦਸਤਾ ਆਦਿ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ : ਅਪੀਲ, ਪੈਨ, ਪੈਨਸਿਲ, ਬੱਸ, ਕਾਰ, ਰੇਲ, ਇੰਜਣ, ਪੈਂਟ, ਸ਼ਰਟ, ਟਾਈ, ਕਾਪੀ, ਸਕੂਲ, ਕਮੇਟੀ, ਕਲਰਕ, ਕਲੰਡਰ, ਸਲੰਡਰ, ਗੈਸ, ਟਿਕਟ, ਟੈਕਸ, ਪਾਸ, ਫੇਲ, ਫੋਟੋ, ਮਿੰਟ, ਨਾਵਲ, ਮੋਬਾਈਲ, ਰੇਡੀਓ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਆਦਿ।

ਤਦਭਵ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਧੁਨੀ ਵਿਉਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਦਭਵੀਕਰਨ (nativization) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚੋਂ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ : ਮੰਜਾ, ਦੰਦ, ਸੋਗ, ਕੀੜਾ, ਮੂੰਹ, ਕਿਰਪਾ, ਸ਼ਰਧਾ, ਮਗਰ ਆਦਿ।

ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੋਂ : ਅਰਦਲੀ, ਕਾਗਦ, ਨਦਰ, ਕਮੀਚ, ਮੋਚਨਾ, ਦਿਲਗੀਰ, ਜਾਮਾ ਅਤੇ ਗੈਰਸਾਲੀ ਆਦਿ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ : ਸਕੱਤਰ, ਹਸਪਤਾਲ, ਕਰਨੈਲ, ਤੈਲੀਆ, ਰਜ਼ਮੈਂਟ, ਲਾਟ, ਪਲਟਣ ਆਦਿ।